

למהותן של הקריאה בשם ה' והדרישה את ה'

הרב יהושע כ"ץ - רב העיר מעלה אדומים

"הודו לה' קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילותיו, שירו לו, זמרו לו, שיחו בכל נפלאותיו, התהללו בשם קדשו, ישמח לב מבקשי ה', דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד..." (מדברי הימים א, טז, ופתיחת תפילת שחרית).

הקריאה בשם ה' ושם ה' הנקרא עלינו

מצאנו אצל אבותינו: אברהם ויצחק שקראו בשם ה'. אברהם בפרשיות לך לך ווירא, ויצחק בפרשת תולדות.

כשאברהם אבינו נוטה אהלו לראשונה בארץ, הוא בוחר לו מקום בין בית אל ובין העי ובונה שם מזבח לה', "ויקרא בשם ה'" (י"ב, ח). אומר שם הספורנו שאברהם בחר לו את המקום שהיה "בין שתי עיירות גדולות, למען ירבו הבאים לשמוע בקראו בשם ה'". הספורנו פירש את הקריאה בשם ה' בעקבות הרמב"ן, האומר: שהיה קורא בקול גדול, שם - לפני המזבח... ללמד ולפרסם האלוקות.

המתרגמים הקדמונים פירשו קריאה זו שהיא תפלה. ורבי אברהם אבן עזרא פירש שני הפירושים: "תפילה או קריאת בני אדם לעבודת ה'".

ביטוי זה קריאה בשם ה', חוזר אצל אברהם, השב ממסעיו לאותו מקום - "ויקרא שם אברהם בשם ה'" (י"ג, ד) {עיין רש"י שפירש שם הפסוק בשני אופנים}.

אחרי מהפכת סדום, כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים ושבים (רש"י ע"פ מדרש בראשית רבה). - נוסע אברהם משם ויושב "בין קדש ובין שור" (כ, א). אף כאן מפרש הספורנו: שלא מיקרי הדבר, אלא בחר לו לישוב "בין שתי עיירות גדולות, כדי לקרא בשם ה' א-ל עולם... להגביר ברית לרבים".

בפעם השלישית חוזר הביטוי הזה בבאר שבע: "ויטע אשל... ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם" (כ"א, ל"ג). במקום האשל, מקום האכסניה (על-פי סוטה י'), שם הוא קורא בשם ה' א-ל עולם.

כאן גם תרגום התנא הא-לוקי רבי יהונתן בן עוזיאל וכן רש"י, הרמב"ן (גם בשם הרמב"ם), וכן הספורנו, כולם הרחיבו את הדיבור על כך שאברהם משלב הכנסת אורחים

ביחד עם הפצת אמונה, ומלמד את אורחיו על הקב"ה, שהכל שלו ומכוחו, והוא המנהיג וקדמון לכל, ואומר להם "ברוך א-ל עליון שאכלנו משלו" (מדרש רבה).

אונקלוס הוא היחיד שנשאר לתרגם גם כאן את הקריאה בשם ה', שהיא תפילה. כדאי להזכיר כאן ביטוי המדרש בב"ר על אברהם: "שהיקרא שמו של הקב"ה בפי כל בריה".

יש כאן תוספת, שאברהם לימד את כולם לקרא בשם ה' ולהפיץ האמונה הלאה; וכך זוכה הוא לתלמידי תלמידים. זוהי דרך הפצת תורת אברהם.

גם אצל יצחק אבינו מצאנו אותו ביטוי בפרשת תולדות: "ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה'" (כו, כה), היה זה אחר שהרחיב לו ה' ממאבקי הפלישתים עמו בבאר שבע.

כבר השוה הרמב"ן בין קריאת השם של אברהם לזו של יצחק (בפרק יב, פסוק ח). תמצית דבריו שכאשר הגיעו האבות למקום חדש שאנשיו "לא שמעו את שמעו ולא ראו את כבודו" של רבונו של עולם, פרסמו אלקותו ואמונתו.¹

אצל יעקב אבינו לא מצאנו קריאה בשם ה'. מדוע? אומר הרמב"ן (שם): "מפני שהוליד בנים רבים, כולם עבדי ה', והיתה לו קהילה גדולה עדת ישראל, ונתפרסמה האמונה בהם ונודעה לכל עם".

נראה להסביר את העולה מדברי רבנו הרמב"ן הללו כך.

1. יש לציין כי המושג "קריאה בשם ה'" מופיע בתורה עוד בימי אנוש. בסוף פרשת בראשית: "ולשת גם הוא יולד בן ויקרא שמו אנוש אז הוחל לקרוא בשם ה'" (ד, כו). רש"י שם, עפ"י ב"ר, מפרש שחללו את שמו בכך שקראו בשמו אנשים ועצבים ועשו אותם אלוהות: הכונה לעבודה זרה. החילול מרומז במילה "הוחל".

פירוש זה גם בתרגומים, רבי יונתן בן עוזיאל ואונקלוס. יונתן בן עוזיאל ממש כרש"י: ובאונקלוס כיוון מענין: "חלו בני אנשא מלצלא בשמא דה". לכאורה משמעות הדברים, שהפסיקו להתפלל. לעומתם, רשב"ם, אבן עזרא וספורנו, מבארים שהמילה "הוחל" היא מלשון התחלה: והכונה שהתחילו לקרוא בשם ה'.

להלן פירוט דבריהם: רשב"ם: לשון התחלה, שהתחיל להתפלל מתוך צרות שנתחדשו. אבן עזרא: "והוא מגזירת תחילה. והטעם שהחלו להתפלל" (ועיי"ש ששלל הפירוש שהוא מלשון תולין).

ספורנו: "אז התחילו צדיקי הדור לדרוש לרבים את שם ה'. כענין: ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם (כא, לג): כי הוצרכו לסתור דעות עובדי, עבודה זרה שהתחילו אז, כדברי חז"ל".

יוצא איפוא שלפני הספורנו אז החלו לקרוא בשם ה', במובן העיקרי שאנו עוסקים בו במאמרנו. ולדעת רשב"ם ואבן עזרא לקרוא בשם ה', - הוא תפילה, המובן השני שבמאמרנו.

ואפשר שדברי תורה מאירים ביחד בכמה ניצוצות: "הוחל" - נתחלל: וקראו בשם ה' לע"ז: ועל רקע זה הוחל - הותחל לקרוא בשם ה' - להתפלל, ולדורשו ברבים ולסתור דעות עובדי ע"ז

דרכם של אבותינו הקדושים אברהם ויצחק – יחידי הסגולה – היתה קריאה בשם ה', היינו הסברה פילוסופית או אחרת בפייהם, שכנוע בדברים, השפעה ישירה פנים אל פנים. אולם ישנה דרך אחרת, והיא: דוגמא אישית של אנשים רבים, עבדי ה', שמתפרסמת האמונה בהם (כביטוי הרמב"ן), בעצם הוייתם, גם בלא קריאה. נראה שזאת כוונת התורה בדברים (כת, ט - י) בתוך הברכות: "יקימך ה' לו לעם קדוש כי תשמר את מצות ה' אלקיך והלכת בדרכיו, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". תופעה של "עם קדוש" השומר מצוות ה' והולך בדרכיו, מראה בעליל לכל "עמי הארץ" את שם ה'.

הם - עדת ישראל - אינם צריכים לקרוא בשם ה', כי שם ה' נקרא עליהם!!! קריאה ללא מילים, זהו המצב האידיאלי. נשים לב כי בפסוק הנ"ל מודגש גם כי זהו הגורם המרתיע את האומות: "ויראו ממך" כלומר, זה סוד הקיום וכח הנצחון של ישראל. הלואי שנזכה לברכה זו בדורנו, בקרוב ממש.² אומרים אנו בתפילת שחרית בכל יום את הקטע בו פתחנו את מאמרנו: "הודו לה' קראו בשמו! הודיעו בעמים עלילותיו" וגו' (דברי הימים א, טז). גם כאן ניתן לפרש את המילים "קראו בשמו" במובן של תפילה (כנ"ל בשם אונקלוס ועוד). ואפשר שהכוונה לצוות עלינו: תפרסמוהו! וכמו בכל המקומות הנזכרים. נראה כי בעצם הדבר שבשעת צרה אנו קוראים בשם ה' ומבקשים אותו מעומקא דליבא, וכן בעת התגלות חסדו וגבורותיו עלינו, ובכל עת, מתפללים אנו וקוראים בשם ה' ומודים לו בכל לבב, באלו יש כבר קריאה בשם ה' - פרסום האלוקות מאין כמוה! ויש כאן איפוא שילוב של שני הפרושים הנ"ל. על הגויים נאמר (תהלים עט, ו-ז), ואנו אומרים זאת בכל ליל סדר כשהדלת נפתחת לרווחה: "שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו, כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו". הממלכות אשר בשמך לא קראו אינם מאמינים ש"לך לבדך ראוי להתפלל" (מתוך יג

2. אציין אמרה חריפה הפותחת סדרת אמרות של "חזון מלחון", ר' זכריה ברקוביץ ז"ל וכך דבריו: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" - אם הגוי קורא עליך את שם ה', כי לא החבאת את יחדותך; אזי "ויראו ממך", יכבדו אותך - יראת הרוממות. אמירה זו מדהימה ביותר למציאות מסוימת בגולה; אולם יש בה גם מסר עצום לכולנו, במה שנוגע לגאווה דתית ועמידה על הדעת בהשקפה יהודית תורנית. אולי מותר להשתמש במושג "עמי הארץ" גם כלפי אחינו התועים, ובעיקר "תינוקות שנשבו". (האמרה נלקחה מספר חדש אמרות ופתגמים מפי הנ"ל, ירושלים תשנ"ט בעריכת יונה וינגורט)

העיקרים), ובודאי שאותם אשר נאמר עליהם "אשר לא ידעוך" – אינם מפיצים אמונה, אלא זורעים כפירה. הן אוכלות את יעקב, אשר בעצם הוויתו שם ה' נקרא עליו. "ואת נוהו השמו", הוא בית מקדשנו, כי שם שיא ההתגלות האלוקית בעולם, ותל-פיות, תל שכל פיות פונים אליו בתפילתם.

איתם, עם אומות אלו, עיקר מאבקנו, ויש להתפלל שישפוך חמתו עליהם, "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט).

בנביא יואל (ג') נאמר: "כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה, כאשר אמר ה', ובשרידים אשר ה' קורא". וכתב רש"י: והיכן אמר? "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך" וגו' (דברים כח).

נפרש דבריו: "כאשר אמר ה'" – אינו מתייחס רק ל"בהר ציון תהיה פליטה", אלא גם לאלה שיפלטו – ימלטו, והיינו הקוראים בשם ה', וזאת בהיותם הגורמים ליראתם של האומות: "וראו ממך".

נחזור ונדגיש, לאור דברינו הנ"ל, שישנן שתי קריאות: יש אשר קורא בקול, ויש אשר עצם הופעתו קוראת בשם ה'. ויתכן שלפיכך יש צורך להדגיש כאן "כל אשר יקרא וגו'" גם לא בקול.

ומעניין: כנגד שם ה' נקרא עליך – בשרידים אשר ה' קורא.
תחת היותנו קוראים בשמו, הוא קורא שמו עלינו: מדה כנגד מדה.

יקירנו אהובנו הרה"ג ר' שלמה אליהו זצ"ל הי"ד, היה מהשרידים אשר ה' קורא. ותחת היותו קורא בשם ה', בעצם הוויתו, הליכותיו וצניעותו. שם ה' נקרא עליו. כך ימשיכו רעיתו וצאצאיו לקרוא בשם ה', עדי נזכה לנחמה שלימה בתחיית המתים. ויקויים בנו: "ובלע המות לנצח, ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים, וחרפת עמו יסיר, כי ה' דבר".

זוהי חרפה אמיתית שאדם הקורא בשם ה' – נרצח. כנראה יראתם – אותו, היא שגרמה ועוררה לרצח שפל זה.

זוהי חרפה לעמנו! שכן אם רבים רבים – היו קוראים בשם ה', היראה של העמים היתה מונעת אותם מלפגוע בנו.

עלינו להשתדל ולהשפיע על אחינו להיות כדברי הרמב"ן הנ"ל – "עדת ישראל שעליה נקרא שם ה'".

ושבע"ה תמיד נקיים: "הודו לה' – קראו בשמו", בשני מובניו גם יחד.

דרישה את ה'

"דרישה את ה'" נזכרת בראשונה בתורה אצל רבקה אמנו, ככתוב: "ויתרוצצו הבנים בקרבה, ותאמר אם כן למה זה אנכי, ותלך לדרוש את ה'" (בראשית, כה, כב). מהמשך הפסוקים שם משתמע, לכאורה, כי היא מבקשת מה' שיאמר לה דבר מה: שהרי נאמר בפסוק שאחרי כן "ויאמר לה: שני גויים בבטנך" וגו', וזה נראה כתשובה לשאלתה.

אכן כך פירש רש"י וז"ל: "ותלך לדרוש, לבית מדרשו של שם (= בן נח) לדרוש את ה', שיגיד לה מה יהיה בסופה".

וראה ב"ר סג, ז: "ותלך לדרוש את ה' וגו'. וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו שם? אלא ללמדך שכל מי שמקביל פני זקן כמקביל פני שכינה".

משמעות הדברים: הקבלת פניו - של שם - הייתה כאן, ולא תפילה בבית מדרשו. כלומר, היא הלכה אליו, כנראה, לקבל הדרכתו. וזה נקרא "דרישה את ה'", כמקביל פני שכינה. (וראה לקמן).

בהמשך פירש רש"י: "ויאמר ה' לה, ע"י שליח. לשם נאמר, ברוח הקודש, והוא אמר לה". [וראה בב"ר (סג, ח) שני פירושים: ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא - על ידי מלאך; ר' אלעזר - ע"י שם בן נח. וראה בירושלמי סוטה פ"ז ה"א: "הדיבור נפלה לה", ולא שהוא - הקב"ה - דיבר עמה. ועיין מפרשי הירושלמי שם]³.

הרשב"ם מחזק את פירוש רש"י ומציין שתי מקבילות: משמות (יח, טו): "כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים", וממלכים א' (כב, ח): "לדרוש את ה' מאיתו"⁴. כך נראה גם פירוש אונקלוס שתרגם: "ואזלת למתבע אולפן מן קדם ה'"; "אולפן" זהו לימוד. הסבר והדרכה מה' היא מבקשת (וראה עוד לחלן).

3. ראה שפתי חכמים שמפרש שהדיוק מדכתיב "ויאמר ה' לה", ולא "ויאמר לה ה'", כדוגמת "ויאמר לה מלאך ה'" אצל הגר (טז, ט).

4. ראה שם הדיון בין יהושפט מלך יהודה ואחאב מלך ישראל. שיהושפט אמר לאחאב (בפס' ז): "האין פה נביא לה' עוד ונדרשה מאיתו... מיכיהו בן ימלה" (ועייש' קודם ביטוי דומה, כשנשאלו נביאי השקר ע"י אחאב)

רמב"ן חולק ואומר: "ולא מצאתי דרישה אצל ה' רק להתפלל. כטעם 'דרשתי את ה' וענני' (תהילים לד, ה)', "דרשוני וחיו" (עמוס ה, ד), "חי אני אם אדרש לכם" (יחזקאל כ, ג). כנראה הקדים את הרמב"ן - התנא האלקי רבי יונתן בן עוזיאל. שכן תרגם "לבי מדרשא דשם רבה, למבעה רחמין מן קדם ה'". היא הולכת לבית מדרשו של שם הגדול, לבקש רחמים. מושג נרדף לתפילה. בדומה גם בתרגום ירושלמי.

רש"י ודעימיה לשיטתם אזלו בשמות. נאמר בדבר משה רבנו לחותנו (יה, טו): "כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים". מפרש רש"י: "כתרגומו, 'למתבע אולפן'. לשאול תלמוד מפי הגבורה". העם דורש תורה מפי הגבורה, ממשה רבנו.

הרמב"ן - לכאורה - גם כן לשיטתו בבראשית אזיל, אומר על "כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים": "להתפלל על חוליהם... כי זה יקרא דרישת אלקים". ולכאורה יש כאן שתי שיטות עקביות.

אולם אחר העיון בדברי הרמב"ן רואים באופן ברור שהוא משלב את שני הפירושים גם יחד. ומאידך הוא נאמן לקביעתו שאין דרישת ה' אלא תפילה, וכדי להבין כיצד זה יתכן, עלינו להתבונן ולעיין בדבריו (בשמות) בשלמות:

"כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים": להתפלל על חוליהם ולהודיעם מה שיאבד להם, כי זה יקרא דרישת אלקים. וכן יעשו עם הנביאים. כמו שאמר (שמואל א' ט, ט): 'לפנים בישראל - כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלקים: לכו ונלכה עד הרואה!'; וכן (מלכים ב' ה, ח): "ודרשת את ה' מאותו לאמור: האחיה מחולי זה"⁵? ע"כ מדברי הרמב"ן.

ולכאורה הרמב"ן סותר עצמו, שאומר בבראשית שלא מצא "דרישה אצל ה'" אלא תפילה. ואילו כאן הוא קובע שלשאל את הנביא על מקומה של אבדה (כסיפור האתונות שנאבדו לשאול, שבהקשר לכך נאמרו הדברים בספר שמואל שם) או לשואלו אם חולה יבריא - גם אלו כלולים במושג.

אולם הרמב"ן בעצמו בהמשך דבריו מפרש זאת. אחרי דבריו הנ"ל "ודרשת את ה' מאותו האחיה מחולי זה?" (מ"ב ה, ח) ממשיך ואומר משמעות הדברים: "שיתפלל עליו, ויודיענו אם נשמעה תפילתו. וכן ו"תלך לדרוש את ה'", כמו שפירשתי שם".

אכן גם בדבריהם של ראשונים, כמלאכים, פעמים שהם עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר: בעיוננו בדבריו בבראשית שמענו שדרישת ה' היא רק תפילה. והבנו שם שרבקה הלכה להתפלל בבית המדרש של שם (כמפורש לכאורה בתרגום יהונתן והירושלמי). והנה כאן הרמב"ן מפרש, על יסוד הנ"ל - שדרישת ה' אינה אלא תפילה, שהחכם מתפלל, ומודיע מה יהיה בסופו של דבר. ויש כאן איפוא שילוב שני הפירושים, כאמור. רבקה אמנם שאלה - כדברי רש"י, אולם יתכן ששאלתה היתה שיתפלל, ויאמר לה מה יהיה

5. מדובר במלך ארם שחלה ושלה את חזאל לנביא אלישע, ואמר לו כן

בסופה. כי כך דרכו של הנביא – החכם, הוא מתפלל ויודע אם נשמעה תפילתו. הרי לנו שהרמב"ן אינו חולק, אלא מוסיף על דברי רש"י, על יסוד ההנחה שדרישת ה' היא אמנם תפילה בלבד.

ולאחר העיון: באמת יתכן שזו גם משמעות תרגום יהונתן בן עוזיאל הנ"ל: "לבי מדרשא דשם רבה, למבעי רחמין מן קדם ה'", הלכה לשם, לבקש ממנו שהוא יבקש רחמים מה', כלומר יתפלל.

בדברי משה נכנסים הדברים ממש בפשוטו של מקרא: "כי יבוא אלי העם, לדרוש אלקים", כלומר, שאני אדרוש אלקים. ואולי גם הפסוק הנ"ל: ודרשת את ה' מאותו יתכן לפרש כך: שהוא ידרוש את ה' כלומר יתפלל, וע"י כך נדע מבוקשנו וידריכנו.

מקור מפורש לדברי הרמב"ן המשלבים, היא המשנה והסוגיה בברכות לד, ב: "אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת. אמרו לו: מניין אתה יודע? אמר להם: אם שגורה תפילתי בפי, יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו – יודע אני שהוא מטורף". ושם: ת"ר מעשה שחלה בנו של ר"ג. שגר שני ת"ח אצל רבי חנינא בן דוסא, לבקש עליו רחמים. כיון שראה אותם, עלה לעליה ובקש עליו רחמים. בירידתו, אמר להם: לכו שחלצתו חמה. אמרו לו: וכי נביא אתה? אמר להם: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני: אם שגורה תפילתי בפי, יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו, יודע אני שהוא מטורף. ישבו וכתבו וכוונו אותה שעה. וכשבאו אצל ר"ג אמר להם: העבודה, לא חסרתם ולא הותרתם, אלא כך היה מעשה: באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות"⁶.

נשים לב לדוגמא הנוספת של הרמב"ן (בשמות), המפורשת במקרא בשמואל, כנ"ל. ויש להתבונן לאור הנזכר כיצד זה יודע הרואה – היכן אבדתו של אדם? צריך לומר, כי גם שם, תוך כדי שהוא מתפלל על המאבד, המצטער וחסר, מתגלה לו הענין. ואולי רק אם שגורה תפילתו בפיו. דאם לא נאמר כן, יקשה לנו מה שייכות דרישת האלקים לכאן? והלא אמר לנו רבנו הרמב"ן (בבראשית) "ולא מצאתי דרישה אצל ה' – דק להתפלל...". ועדיין צע"ב.

הר"ן בדרשותיו, בדרוש השני (עמ' כה, בהוצאת מכון שלם תשל"ד, פלדמן) מביא מבראשית רבה (פס"ג, ו): "רבי חגי בשם ר' יצחק אמר: 'זיתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר' וכו'. מלמד שהייתה רבקה מחזרת על פתחיהם של נשים ואומרת להם: הגיע אתכן כצער הזה מימיכן?"

6. העירני תלמיד: לכאורה קשה על הרמב"ן, שהרי מתוך דברי התנא משתמע שאצל נביא אין זה כך: אלא שהוא, אעפ"י שאינו נביא ואף לא בן נביא, יודיע לפי "אם שגורה תפילתי"? אך לענ"ד לא קשה מידי. יתכן שרבי חנינא בן דוסא ענה להם לפי הבנתם שבנבואה זה אחרת, וענה להם שאין צורך בנבואה כי כך זה עובד. אבל האמת שגם אצל הנביא זה כך

וממשיך הר"ן: "ואחרי יודעה כי אין דרך נשים לה, הלכה לדרוש את ה' מפי נביאים – או התבודדה בעצמה, בענין (ש) יחול רוח ה' לפעמים ויגידיה – מה יהיה בסופה, כדברי רש"י ז"ל. כלומר, שנכספה לדעת מה שמורה עליו הענין הזר ההוא. ואף על פי שהרמב"ן ז"ל לא נתחוויר בפירושו (= של רש"י. י, כ.) מצד שאמר כי לא מצא דרישה אל ה' רק להתפלל... לפי הנראה נשמט ממנו מקרא שכתוב: 'ויאמר המלך אל חזאל... ולך לקראת איש האלקים ודרשת את ה' מאותו לאמור: האחיה מחולי זה'. וכתוב גם כן (מ"ב א, ב): 'לכו דרשו בבעל זבוב אלהי עקרון אם אחיה מחולי זה'⁷. ואלה הדרישות אינן אלא לדעת מראשית אחרית, אף זו (= של רבקה. י, כ.) כן, כי נכספה לדעת מה שמורה עליו זה הענין (=ההתרוצצות. י, כ.)..." זאת שאלת הר"ן על רמב"ן.

אולם לאור דברינו הנ"ל, שבעצם הרמב"ן בעצמו אמר אותם, אין כל קושי והכל בהיר. דרישת ה' כאן משמעותה, שבאים אליו ומבקשים שהוא יתפלל, ואז תוך כדי תפילה בא הגילוי.

ולענ"ד כך תובן חומרת הדרישה בבעל זבוב (= עבודה זרה. י, כ.), שאליהו הנביא קובע בדבר ה' שבגללה אחזיה ימות ולא יחיה. כי היות שהדרך לידיעה אינה כעין קוסמות, אלא תפילה. אם כן כאילו אמר שאילו ראוי להתפלל, ח"ו. ויש כאן זלזול בכח התפילה לאל עליון.

ונרחיב: לא בכדי חוזר שם בפרק, דבר ה' אל אליהו: "המבלי אין אלוקים בישראל אתם הולכים לדרוש בבעל זבוב?" – שלוש פעמים. (פסוקים: ג, ו, טז). כי לאור הדברים הנ"ל, שילוב רש"י ורמב"ן, השואל את הנביא, אינו רק רוצה לדעת מה יהיה הסוף, כמו ששואלים מגלה עתידות: אלא מבקש הדרכה אלוקית כיצד עליו לפעול בהתאם לידיעת העתיד לבוא. והדרכה זו באה מכח תפילת הנביא (החכם, הצדיק) על אותו ענין.

ואם כי גם בבקשת ידיעת העתיד סתם – מעבודה זרה – יש יקור עבודה זרה! אבל בשאלה כזו – יש ח'ו עבודה זרה ממש!!! כאילו אומר שאין אלקים בישראל, חלילה. לפיכך הודגש, כאמור, שלוש פעמים: "המבלי אין אלקים בישראל", שאין אינם דורשים אותו, אלא להבדיל, את בעל זבוב. זה נורא ואיום! ולפיכך ימות הדורש.

בשולי הדברים נראה לעיין שוב במדרש, המובא לעיל, כסייעתא לדברי רש"י. ולפרשו ברוח דברי הרמב"ן: "ותלך לדרוש... וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו באותם הימים? אלא ללמדך שכל מי שהוא מקביל פני זקן כמקביל פני שכינה".

להקביל פנים – זו קבלת השפעה. היא הקבילה פני זקן לבקש ממנו שיתפלל... ואז

7. אחיה בן אחאב, שהיה מלך רשע, הולך בדרך אביו ואמו ובדרך ירבעם (על פי מלכים א, כב, נג), נפל מהשכבה בעליתו בשומרון, ושולח שליחים לדרוש בבעל זבוב, אלהי עקרון, אם יחיה: ומתגלה דבר ה' אל אליהו שיאמר: "המבלי אין אלקים בישראל, אתם הולכים לדרוש בבעל זבוב?". ולפיכך ימות. ועיין כל הפרק

גם תוכל לדעת מה עניינה ומה עליה לעשות.

חשוב להדגיש, אין זה תחליף לתפילתה של אמנו רבקה בעצמה; כדכתיב (שם): "ויעתר יצחק לה' לנכת אשתו...". "זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת" (רש"י עפ"י ב"ר, סג, ה). זאת בהיותה עקרה. היא ידעה סוד התפילה קודם ההריון, ובודאי לא פסקה מלהתפלל גם בעת כזאת. אולם עם זאת שאלה גם משם שיתפלל. ומתוך כך, כאמור, ידריך אותה הדרכה אלוקית, הדרכה של תורה.

דרישת ה' – תשובה

נאמר על ידי ישעיהו הנביא: "דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב" וגו' (ישעיה נה, 1).

מפרש רש"י: "בהמצאו. קודם גזר-דין, בעוד שהוא אומר לכם דרשוני". והתנא האלקי רבי יהונתן בן עוזיאל (הובאו דבריו גם ברד"ק) כתב: "תבעו דחלתא דה', עד דאתון חייין, בעו מן קדמוהי עד דאתון קיימין".

בדומה באבן עזרא (שם): "וטעם 'בהמצאו', לדורשים; כי ידוע שה' נמצא בכל מקום ובכל עת. הנה הטעם קודם חתום הגזרות. וכן טעם 'בהיותו קרוב', רמז לשכינה שהיא במקדש"⁸.

רש"י לא פירש מהות הדרישה, ורק אמר ש"בהמצאו" פירושו "קודם גזר דין", כלומר בעוד שהוא מצפה שנדרוש אותו. ואילו בתרגום יונתן, נוסף לכך שמפרש אחרת ואומר שהקריאה היא כל עוד שאנו חיים! הוא מחלק בין "דרשו" לבין "קראוהו". הקריאה אליו היא בקשה ותפילה, ואילו הדרישה אותו מוגדרת כתביעת יראה.

תביעת יראה יש בה דמיון מסויים לתרגום אונקלוס על "ותלך לדרוש את ה'", ברבקה, שתרגם, כנזכר לעיל: "למתבע אולפן", והובא שם גם ברש"י. המכנה המשותף הוא: שהאדם שואף למדריגה גבוהה יותר של השגה רוחנית.

ידועה הגמרא בר"ה (ית, א) ועוד, ששואלת סתירה בין פסוקנו לבין הפסוק "אשר לו אלוקים קרובים אליו – כה' אלקינו בכל קראנו אליו" (דברים ד, ז). שאלה זו נובעת מתוך הנחה ש"בהמצאו" וכן "בהיותו קרוב", זה מצב מיוחד שאינו תמיד. והגמרא אומרת שאמנם כן הוא, שהימים שבהם תשובת היחיד מתקבלת ונקרעת הגזירה, הם עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ⁹.

מסוגיות אלו מוכח ש"דרשו ה' בהמצאו" זו קריאה לתשובה, ו"קראוהו" היא קריאה לתפילה.

8. עיי"ש שפירש שנבואה זו ניבא ישעי' לבני דורו. (ובמצודות דוד: "עד דלא תגלו מארצכם ועדין השכינה שורה)

9. ועיי"ש עוד מקור מספר שמואל א, כה, בענין נבל הכרמלי. ועיין עוד יבמות מט, ב ושם קה, א

כך מגדיר זאת הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב ה"ו): "...אעפ"י שהתשובה והצעקה – יפה לעולם, בעשרת הימים שבין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר, ומתקבלת היא מיד, שנאמר 'דרשו ה' בהמצאו'. במה דברים אמורים ביחיד...".

באמת גם הפירושים הנ"ל: רש"י – שדיבר על קודם גזר הדין; והאבן עזרא שאומר במילים אחרות: קודם חיתום הגזירות; מאוד מתאימים לגמרות אלו, המבארות את הדרישה כתשובה.

ואף תרגום יהונתן – שלא התייחס לימים מסויימים, המסוגלים לתשובת היחיד, מובן מאד בהקשר לתשובה; וכדברי הרד"ק (שם) על דברי תרגום יהונתן הללו: "ר"ל שיעשו תשובה קודם מיתה, כי אז הוא נמצא וקרוב, ולא אחר מיתה. כי אחר מיתה אין תשובה לנפש, כמו שאמר: 'כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה'" (קהלת ט, י).

עיקר ההוכחה שבתשובה עסקינן, המשך הפסוקים שם: "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו, וישב אל ה' וירחמהו ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח". ובאבן עזרא (שם): "יעזוב רשע דרכו וכו'", פירוש (של) דרשו ה'".

מענין פירושו של הרד"ק בשם אביו: "דרשוהו! בענין שימצא לכם; קראוהו! בענין שיהיה קרוב. וזו היא דרישה בכל לב, כמו שכתוב 'קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת'" (תהילים קמ"ה).

יש כאן פירוש מענין: ש"בהמצאו" ו"בהיותו קרוב" מתפרשים כמגדירים את הדרישה והקריאה – ולא דווקא את הזמן או המקום.

מכל מקום למד אני מדבריו שהמכנה המשותף בין הדרישה לקריאה, ששניהם ביטויים שונים לשאיפת האדם לקרבת ה' ויראתו.

פירושו של אבי הרד"ק אינו משתלב עם מאמר חז"ל הנ"ל, שבתשובה של עשרת ימי תשובה עסקינן. אולם שערי פירוש לא ננעלו, וכלולה לדעתו בכוונת הנביא גם איכות הדרישה והקריאה.

לכאורה מהגמרות בר"ה וביבמות קשה על הרמב"ן, שהארכנו בו לעיל, שלא מצא דרישה אצל ה' רק תפילה. שכאן אומרים לנו חז"ל שהדרישה היא תשובה.

ונראה לענ"ד שאין כוונת הרמב"ן לתפילה במובנה המצומצם. אלא כוונתו רק לשלול את הנראה מדברי רש"י, שיש למושג דרישת ה' משמעות של שאלה יבשה: מה יהיה, מה יקרה? כפנייה למגלה עתידות. אולם יודה הרמב"ן שכלולים במושג, כל דרכי ההשתוקקות לקרבת ה'.

לדרוש את ה' פירושו איפוא לדרוש קרבתו. ובראש ובראשונה תשובה היא כזו. כמו
בנבואת הושע (יד, ב-ג): "שובה ישראל עד ה' אלקיך... ושובו אל ה'". התשובה נקראת
דרישת ה', כי האדם רוצה לשוב אליו.

לסיכום: שלושה דרכים לקרבת ה' – כלולים במושג דרישה את ה':
תפילה, תשובה, וקבלת-הדרכה-של-תורה¹⁰. ולא ניתן לוותר על אף אחד מהם, כי
הם משלימים זה את זה.

רמב"ן הדגיש את הראשונה והאחרונה ושילבם; לאחרונה כיוון גם רש"י. האמצעית –
תשובה – היא המודגשת בנבואת ישעיה, כמתפרש בגמרא, ובה מרחיב הרמב"ם, וזהו גם
פירוש אבן עזרא; כשלצידה של הדרישה, הגדרה אחרת לתפילה – "קריאה", שהרמב"ם
מכנה אותה "צעקה".

בתהילים (יד, ב): "ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל, דורש את
אלוקים". המשכיל הוא הדורש את אלוקים, במדרגה הראויה. יה'ר שנזכה ל"טוב ומטיב
הדרש לנו" (מתוך תפילת ג' רגלים).

סיום

ידידנו הרב אליהו שלמה זצ"ל הי"ד עסק בתשובה בתמימות כל ימי חייו. תמיד השתוקק
לקבל הדרכה של תורה. והיה דורש את ה' בתפילה. הוא היה בבחינת "משכיל, דורש את
אלוקים".

יה'ר שיהיה מליץ יושר על ביתו ועל כל בתי המדרשות, בהם ומהם דרש את ה'. ויה'ר
שנזכה תמיד לקיים כמוהו בתמימות "דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד".

10. נשים לב לביטוי של הר"ן, ביחס לרבקה, דבריו הובאו לעיל: "שנכספה לדעת מה שמורה עליו הענין
הזר ההוא..." (וחוזר על הביטוי פעמיים). זאת לא סתם ידיעה, אלא: מה משמעותה, וממילא תדע
כיצד לנהוג. כן נראה לענ"ד